

Egyház, iskola, művelődés

Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek

A Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet
Protestáns Egyháztörténeti Tanszékének
kiadványsorozata

A sorozatot szerkeszti
Buzogány Dezső

Egyház, iskola, művelődés

Egyháztörténeti tanulmányok

A kötetet szerkesztette és lektorálta
Kolumbán Vilmos József

Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet
Kolozsvár, 2020

Megjelent a

Magyar Tudományos Akadémia

a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet

a Pokoly Társaság

és az Erdélyi Református Egyházkerület
támogatásával

A borítón a párizsi nemzeti könyvtárban őrzött Chants royaux című kéziratban található
A doktorok tanácskozása a párizsi egyetemen című festmény látható.

Borítóterv: Tipotéka

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Egyház, iskola, művelődés : Egyháztörténeti tanulmányok / a kötetet szerkesztette és lektorálta Kolumbán Vilmos József. - Cluj-Napoca : Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet, 2020

Index

ISBN 978-606-94847-0-8

I. Kolumbán Vilmos, József (ed.)

Tartalomjegyzék

Előszó.....	5
Buzogány Dezső: Kálvin-nyomok Szegedi Locijában.....	7
Ősz Sándor Előd: Reformátorok művei a Nagyenyedi Bethlen Kollégium Könyvtárában	43
Csorba Dávid: Végveresmarti Sámuel gályarab iratai.....	56
Bibza Gábor: Egy könyv margináliái és possessorbejegyzései.....	69
Verók Attila: Hallei kiadványok a brassói Honterus Gimnázium könyvtárában a 18. században.....	79
Gordán Edina: Bod Péter könyvei a Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtárban	95
Szabadi István: Egy püspökválasztás viszontagságai a Partiumban (1664–1665)	122
Sipos Gábor: Adatok az erdélyi református egyház főgondnokainak névsorához 1690–1881	131
Kolumbán Vilmos József: Az 1786-os népiskolai reform és a végrehajtása	144
Gudor Kund Botond: Voltaire két „afférja” és az európai vallási tolerancia gondolatának fejlődése.....	162
Bartha Zoltán: Egy család, két vallás, három testvér	179
Tasnádi István: Verestói György püspöki tevékenysége	197
Hegyi Ádám: Regionális vallási identitástudat kialakulása a Bánságban élő német és magyar reformátusok között a 18–19. század fordulóján	213
Zsigmond Attila: Hová vezet Jákób lajtorjája?.....	224
Kovács Zsolt: Árva Bethlen Kata kolozsvári háza. Adalékok egy kolozsvári késő barokk nemesi palota történetéhez.....	237
T. Horváth Iringó: Teleki Jánosné Vay Borbála és lányainak adományai a küüllői egyházmegyében.....	261
Ugrai János: Lelkészi túlkínálat a Tiszáninneri Református Egyházkerületben a 19. század első felében	285
Veress Eszter Orsolya: Az Erdélyi Református Egyház helyzetképe a 19. század elején	300

Nagy Dávid: Az erdélyi liberális teológia sajátosságai	311
Kovács Sándor: Adalékok a Paget család történetéhez	320
Geréb Miklós: A bázeli egyetemről az érdengelegi temetőig	334
Berekméri Árpád Róbert: Farkas Jenő esperességének első ciklusa.....	348
Benkő Levente: Szűk mozgástérben. A fogságba hurcoltak kérdése Vásárhelyi János püspök levelezésében 1944–1945-ben	359
Kurta József : Vásárhelyi János és az erdélyi református liturgia ügye.....	388
Lévai Attila: Adalékok a Szlovákiai Református Keresztyén Egyház és a Magyarországi Református Egyház kapcsolatrendszeréből Trianontól a rendszerváltozásig.....	404
Pálfi József: Nagyvárad-Rét – a második templom.....	411
Lányi Gábor: „Az utolsó meghódítandó” – Társadalmi változások hatásai a Szigetszentmiklósi Református Egyházközségre az 1950-es években	429
Jánosi Csongor: A kelet-közép-európai titkosszolgálatok hálójában. Paul Hansen dán evangélikus lelkész.....	444
Péter István: Az etnikai és vallási tér változásai az egykori Kolozsváron és a 20. században	473
Névmutató.....	491

Készült az Erdélyi Református Egyházkerület
Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpontjának
nyomdájában

Felelős vezető: Dávid Zoltán
Korrektúra: Deák Szidónia
Számítógépes tördelés: Murad Betty
Nyomdai ívek száma: 32

Szabadi István*

Debrecen

Egy püspökválasztás viszontagságai a Partiumban (1664–1665)¹

Várad 1660-as elfoglalása után a Tiszántúlon a református generális zsinatok szokott rendjét alaposan felborították a zavaros idők. Szokás szerint minden évben legalább egy zsinatot kellett tartani, a Szentháromság ünnepe utáni első vagy harmadik vasárnapon. Ehhez képest az 1660-as közzsínat máris elmaradt, melynek okairól terjedelmes feljegyzés szól a zsinati jegyzőkönyvben².

Részletes beszámolót olvashatunk itt Tornai István püspök tollából az 1558–1660 közötti esztendőök hadi eseményeiről, az ifjabb Rákóczi fejedelem haláláról, Várad elestéről, a Szejdi-járás következményeiről, a vidék elnéptelenedéséről: „*unde miseri dispersi sunt in totam orbem terrarum et quin latitant in locis diversis victum et amictum cum luctu et fletibus quaerentes.*” vagyis „a szerencsétlenek ezután szétszórattak a teljes földkereken és mindenféle helyeken rejtőzködtek, keresvén táplálékot s valami öltözetet keserves sírás közepette.”

Tornai püspök 1661 nyarán lemondott püspöki hivataláról, elhagyta Debrecen, elfogadva Tarcal gyülekezetének meghívását. Minden bizonnyal a törökök visszatérése miatti félelmében is dönthetett a zempléni lelkészi szolgálat mellett, ugyanakkor tudni kell, hogy „1659 nyaratól nem volt már debreceni lelkész és csak esperesi meg püspöki tiszténél fogva

* Szabadi István (Tiszalök, 1964) dr. habil, PhD; Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára igazgatója és DE BTK Történelmi Intézetének docense. Tanulmányai: Kossuth Lajos Tudományegyetem történelem-latin szak (1989). Fontosabb publikációk: Az erdélyi református főkonzisztórium és a tiszántúliak: a debreceni taksa. In: Gáborjáni Szabó Botond (szerk.): *Egyházak és egyházpolitika Magyarországon és Erdélyben a 18–19. században. A Carolina Resolútiótól az 1848. évi XX. törvénycikkig.* Debrecen 2016, 167–172. Konfessionalisierung und Politik: Reformierte Kirchenregierung jenseits der Theiß und die siebenbürgische Fürstenherrschaft. In: Annamária Kónyová – Peter Kónya (szerk.): *Reformacija v Strednej Európe/Reformáció Közép-Európában/Reformation in Mittel-Európa.* II. kötet. Prešov 2018, 86–96. Petrovics Péter mint "pater patriae" és "princeps". In: Kolombán Vilmos József (szerk.): *A „recepta religiök” évszázadai Erdélyben. Egyháztörténelmi tanulmányok.* Kolozsvár 2019, 20–27. Attracted by Transylvania – Contributions to the Early Modern Reformed Church History of Partium. In: Olga Lukács, Alpár Csaba Nagy, István Péter (eds.): *From Movement to Inheritance. Hidden Assets from the Treasury of Hungarian Reformation.* Göttingen 2019, 53–61. Báthory Kristóf erdélyi vajda 1580-as oklevele és a szilágysági reformátusok. In: Papp Klára – Püski Levente – Novák Ádám (szerk.): *A magyar arisztokrácia társadalmi-közéleti kapcsolatai és szerepvállalása.* Debrecen 2019, 81–87.

¹ A tanulmány az NKFI K 120197 számú pályázatának keretében és támogatásával készült

² Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (TREL) I.1. a. 2. 102–105.

tartózkodott tovább Debrecenben, kenyérkérdés volt számára, hogy engedjen a tarcaliak meghívásának.”³

Az sem mellékes, hogy ki után hívták meg a tarcaliak: elődje az 1660 tavaszán elhunyt a puritán mozgalom jeles alakja, a sárospataki református kollégium iskolateremtő pedagógusa, Tolnai Dali János volt. A meghívás Tolnai utódjául magáért beszél: a mégiscsak ortodox(?) Debrecen ha nem is küldte el, de nem is maraszthatta a puritán, presbiteriánus eszmék egyik központjába távozó püspököt.

Mostani mondanivalómnak nem szoros tárgya, de hivatkoznom kell, azokkal egyetértve, Csorba Dávid legújabb közléseire, miszerint nem lehet egyszerűen „*a szépen felállított ortodox contra puritán ellenpár*” küzdelmeként értelmezni az 1660 körüli debreceni lelkészváltásokat⁴. Ahogy írja a Debrecenben, így a hódoltságban vezető szerephez jutott esperesekről, püspökökről:

„a korábbi évek puritánjai által Váradon és Patakon nagy hanggal képviselt eszméket ismerték, és ugyanakkor úgy képviselték, hogy megőrizték az elődeik örökségét. Ez ugyanakkor nem lehetett könnyű attitűdváltás [...] Komáromi Csipkés vagy Nógrádi kénytelenek voltak a megnövekedett feladatok mentén a konzerválódás irányában számon kérni a gyülekezetüktől az üdvözítő tanokat.”⁵

Tornai utódjának megválasztására kizárólag generális zsinat volt jogosult, de 1661-ben és 1663-ban egyáltalán nem tartottak közzsinatot, pedig ennek feladata volt a lelkészek gyülekezetekbe való kirendelése is. 1662 novemberében Komáromi Csipkés György debreceni lelkész és teológiai tanár elnökletével csak összeült, egyidőben a debreceni parciális (egyházmegyei) zsinattal, generális zsinatnak semmiképpen nem nevezhető szűk körű ülés⁶. Püspök nem lévén, az összehívás körülményei is tisztázatlanok, mindössze hét esperes volt jelen, de ahogy Komáromi Csipkés fogalmaz: *ut rerum status concessit*, azaz amennyire a dolgok állása megengedte, csak megtartották az alkalmat. Legfontosabb feladatuknak a lelkészek törvényes kirendelését tartották a minden bizonnyal papjukat vesztett jelentősebb hódoltsági településekre, hogy az egyházi élet folyamatos legyen. A következő harminc esztendőben ez lesz a zsinatok legfontosabb feladata. 1662 novemberében tehát sikerült (kizárólag hódoltsági területre) Belényesre, Diószegre, Székelyhídra, Szalárdra, [Váras]Fenesre, Márialakára, Csegére, Sápura, Mihálydiba, [Bihar]Vajdába és [Ér]Semjénbe

³ Zoványi Jenő: *A tiszántúli református egyházkerület története*. Nagy Károly Grafikai Műintézete, Debrecen 1939. 37.

⁴ Csorba Dávid: Komáromi Csipkés György, a „megtébolyodott Notarius” In: *Studia litteraria* 52. (2013/3-4), 108–145.

⁵ Csorba Dávid: *i. m.* 137.

⁶ TREL I.1. a. 2. 106.

lelkészt küldeni, szabályos disputát (vizsgát) követően, a disputa tárgya is sokatmondó: *de perseverantia sanctorum*, azaz a szentek kitartása, állhatatossága. A következő, 1664 nyarán tartott zsinatot⁷ még mindig nem püspök hívta össze, kilenc esperes volt jelen, az elnök Nógrádi Mátyás bajomi lelképásztor és debreceni egyházmegyei esperes volt. A disputa tárgya az egyház volt, 48 lelkészt ordináltak, kétharmad részüket hódoltsági területre, közülük tizennyolcat Biharba.

A püspöki tisztelet tehát évekig nem töltötték be, Zoványi Jenő jegyzi meg, hogy „ismeretlen okból”⁸. A szilágysági egyházmegye levéltárában lévő irat⁹ talán megvilágítja az okot. Tarpán, 1664 szeptember 21-én semigenerális gyűlést tartott négy egyházmegye (Máramaros, Ugocsa, Középszolnok és Szatmár), amely nem került 1660 után török hódoltságba. Fontos kiemelni a gyűlés színhelyét: Tarpa annak a beregi egyházmegyének volt fontos mezővárosa, amely egyházmegye a 16. század vége óta nem ismerte el a tiszántúli zsinatok joghatóságát¹⁰.

A hódoltságban lévő kilenc tiszántúli egyházmegye esperesei (név nélkül, csupán így aláírva: *Novem Tractuum Seniores, caeterique afflictissarum Ecclesiarum Ministri*) 1664. decemberében válaszoltak egy Tarpán kelt korábbi, a maradék négy esperes által írt levélre. A Debrecenből érkezett levelet a szilágysági levéltárban nem tudni, ki helyezte el, de tanulságos a levél hátoldalán lévő korabeli regeszta, tartalmi összefoglaló: *Replica Reverendorum Ministrorum cis et ultra Debrecen habitantium ad convocatorum vocandum cis et ultra Samosium degentium, quam Tarpaino transmiserant hi ad illos in Anno 1664*. Tehát nem Tiszán innen és túl lévő gyülekezetekről ír, mint a hagyományos felosztásban azt megszoktuk, hanem a Szamos folyót nevezi meg határként, belső határt jelölve ki a tiszántúli egyházkerületen belül, melytől kelet nyugati irányba metszi ketté, északi és déli részekre.

A négy esperes nincsen nevesítve, de a levél tartalmából rekonstruálható: Selyei Balogh István máramarosi¹¹, Várallyai Lőrinc középszolnoki¹², Tarczali (Bogdány) Péter szatmári¹³ és Belényesi János ugocsai¹⁴ esperesekről van szó.

⁷ (TREL) I.1. a. 2. 107.

⁸ Zoványi i.m. 37.

⁹ Erdélyi Református Egyházkerület Levéltára (EREL). B 10 A Szilágysági traktus levelei. Iratok 1580–1791. 26. tétel

¹⁰ TiRE I.1.a.2. 112. „El is akartak egy időbe szakadni a Generalistól, mely miatt csaknem hitekben is meghcsönkulást szenvedtek Bátorba, tempore electionis Stephani Thornay”.

¹¹ Selyei Balogh István (?Nyárádselye, ? – ?Huszt, 1666. vége v. 1667 eleje) „Nyárádselyén előbb disznópásztor volt s csak azután került be a debreceni kollégiumba, melyben 1629. júl. 3-án lépett a nagyobb diákok sorába”. 1639-ben a Franekeri egyetem hallgatója. 1640-ben lelkész Huszton, 1643-tól a máramarosi egyházmegye esperese. 1652-től II. Rákóczy György udvari papja, a lengyelországi hadjárat alatt 1657-ben tatár rabságba esett, 1658-ban szabadult. 1659 őszén újból Husztra került, itt megint esperessé választotta a máramarosi

Cseppet sem ismeretlenek előttünk: Selyei és Várallyai II. Rákóczi György udvari papja, illetve mind a négyen részesei voltak az 1655-ös nagy puritán és presbiterianus-ellenes tisztogatásnak a Tiszántúlon, erről az egyházkerületi jegyzőkönyv is tanúskodik¹⁵. Ekkor történt, hogy Várallyait Vetési Sándor és Szatmári Baka Péter társaságában felfüggesztették állásából, és csak reverzális mellett fogadták vissza. Belényesi Jánost pedig Nagyari Benedek, Kovásznai Péter és többek társaságában szintén felfüggesztették, és megtiltották, hogy esperesi tisztet vállaljon, mégha egy év múlva vissza is tér lelkészi állásába.

Visszatérve a levélhez, annak címzettje a borítékon szerepel: *Admodum Reverendissimo et Clarissimo Domino Laurentio Várallyai Ecclesiae Ecsediensis Ministro Fidelissimo Vicinarumque Seniori vigilantissimo etc. Domino et Fratri in Christo honorando*. Tehát Várallyai Lőrincz a levél címzettje, akihez az említett vagy sejtett nótárius csak oda írja: ἀθεολογικὸς καὶ πᾶνῦργος (ravasz ál-teológus).

A „tarpaiak” levelét nem ismerjük, csupán, ahogy jeleztem, a választ, melyet a többi kilenc tiszántúli egyházmegye fogalmazott meg Biharban tartott semigenerális gyűlésén, 1664 december 3-án. Felróják Selyei Balogh Péternek, hogy a tarpai gyűlést törvénytelenül hívta össze. Ugyan egyházkerületi főjegyző (tehát püspökhelyettes), de nincsen joga püspökválasztó gyűlést összehívnia, ahogy azt tervezte, [Nagy]Szőlösre (Ugocsába) a generális zsinat tudta és akarata ellenére. A helyszínt is rosszul választotta meg, mert a hódoltságból Szőlösre eljutni háborús időkben csak életük kockáztatásával tudnának a többi kilenc esperesek. Szemére vetik erdélyi és általában is gyanús származását (Zoványi szerint Nyárádselyén született, előbb kondás volt, innen került 1629-ben a Debreceni református Kollégiumba). Megemlítik, hogy Belényesi János nem is viselhetné az ugocsai esperességet, mert attól a debreceni generális zsinat eltiltotta, számára csak a prédikatori hivatalt engedélyezte. A kilenc esperes erősen sérelmezte, hogy a „tarpások” ispánságnak nevezték „az szép rendet” vagyis világi hatalomnak a lelkészi kart. A tarpaiak nyilván a kilencek

egyházmegye. Zoványi Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*. A 3. javított és bővített kiadás. Magyarországi Református Egyházi Zsinat Irodájának Sajtóosztálya, Budapest 1977, 538.

¹² Várallyai G. Lőrinc (? , 1620. v. 1621. – Szatmár, 1671. aug.) Debrecenben és Sárospatakon, majd 1646-ban Franekerben, Groningenben, 1647-ben Leidenben tanult. 1648 nyarán hazatérve Ibrányban lett lelkész. A szabolcsi egyházmegye esperese 1655–1659 között, ezután II. Rákóczy György udvari papja. 1660-ban Nagyecsedben lelkész, 1661-től a középszolnoki egyházmegye esperese, 1665-től haláláig lelkész Szatmárban. Zoványi Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*, 674.

¹³ Tarczali (Bogdány) Péter (?–1674) (Tarcal. 1607. v. 1608. – Szatmár, 1674. vége.) Tanult Debrecenben, 1633-ban Leidenben. 1637-ben másodpap Ecsedben, majd lelkész Aranyosmedgyesen (1640-től), 1654-ig Feketeardón, ezután Szatmáron szolgált, 1656-ban pedig Csengerbe választották meg. Miután 1658-tól a szatmári egyházmegye esperese. Zoványi Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*, 620.

¹⁴ Belényesi János nagyszőlősi lelkész, ugocsai esperes 1657–1667 között. Zoványi Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*, 664.

¹⁵ TtRE I.1.a.2. 578.

szemére vetették, hogy az utazáshoz nem szereztek oltalomlevelet (securitast) a töröktől, ezek védekezésül elmondják, hogy az ügy folyamatban van, a jó tanácsokkal meg semmit nem érnek.

Püspökválasztás esetén lehetőség van arra is, hogy személyes részvétel híján szavazatokat küldjék el a zsinat résztvevői, ezt kérte Selyei Balogh Péter is. Erre az a válasz, hogy ilyen szavazatokat (suffragiumokat) Selyei nem kérhet be, mert a többi esperes nincs neki alárendelve. Javasolták tehát a püspökválasztás elhalasztását, még akkor is, ha a tarpai négyek azt ennyire sürgették: „Isten őrizzen attól, hogy egyszeri nem mehetésünk miatt minden szabadságunk el vesszen. O Tarpa Tarpa ne tégy ilyen kárt az Úr házának! Szőlősré is csak híjába mennék hát az Püspök választásra”. Tiltakoztak a „tarpások” által terjesztett vád ellen, hogy már meg is választották volna az új püspököt valamelyik gyűlésükön a kilencek. Elmondták, hogy ez lehetetlen, mert „az Alföldön [köz]ösön vagyon Püspök”, a széthúzásra való uszítás pedig „a Szentírás ellen vagyon”.

Külön szó esik az erdélyi román ortodoxok püspökéről, vladikájáról („Ladika”)¹⁶, mint aki nagy veszedelmet jelent a partiumi reformátusságra: gondoljunk az itteni, egyre jobban növekvő számú román lakosságra. A vladika „megzabolására” éppen hogy összefogásra van szükség, meg kell szerezni mind a fejedelem, mind a váradi basa támogatását, ehhez (főleg az utóbbihoz) pedig pénz kell. Ezért gyűjtést (collectát) indítanak, s kéri a „Szamoson túliak” támogatását. Emlékeztetik Selyei Baloghot, hogy annak idején, 1658-ban az ő tatár fogságból való szabadulását is az egész egyházkerületből összegyűlt váltságdíj tette lehetővé. Végül közlik, hogy három esperest jelöltek ki a kapcsolattartásra, ha generális zsinat a közeljövőben sem tud összeülni. A kilenc esperes levelét lentebb teljes egészében közlöm.

A hódoltságiak békítő és egységre törekvő igyekezete átmenetileg meghozta gyümölcsét. 1665. szeptember 27-én ült végre össze a püspökválasztó zsinat Matolcson, 251 lelkész (vagy személyes, vagy megküldött szavazatai révén történt) részvételével, ahol Nógrádi Mátyást legitim módon megválasztották superattendensnek avagy generalis inspectornak. 1666 július 4-én erősítették meg tisztében Szatmárnémetiben, amikor 54 lelkészt ordináltak, immár az egyházkerület teljes területére, Makótól Forgolányig. Püspöksége alatt tizenhét generális vagy semigenerális zsinatot tartottak, a lelkészek ordinációja lényegében folyamatos volt.

Ennek ellenére Az 1670-es évek végére már egyértelműnek látszik a tizántúli egyházkerület megosztottsága, erodálódása, amiben a hódoltság 1660 utáni térnyerése döntő

¹⁶ A kérdéshez újabban ld. Nagy Levente: Mártír vagy kalandor? Brankovics Száva és az erdélyi román reformáció I. Apafi Mihály idejében. Történelmi Szemle 2017 (59.). 525–541.

szerepet játszott, a folyamatot Nógrádi Mátyás csak lassítani tudta. A következő évtizedek azt mutatják, hogy a hódoltság miatt az egyházkerületen belül kialakult törésvonalak tartósnak bizonyulnak, Kraszna, Szilágy, Közép-Szolnok egyházmegyéinek elszakadási törekvései később eredménnyel is járnak, az independens Bereg pedig majd csak a 19. század elején törődik bele a debreceni püspök illetve a tiszántúli egyházkerület alá tartozásába.

* * *

Gratia et pax Redemptoris Xti multiplicenti in vobis, viri Fratres et omnibus salutis, aeternam pacem colentibus

Tarpan Anno 1664 die 21 Septembris négy böcsülletes Senior Uraink végezésére való felelések, az hódoltságnak alatt lévő kilentz Senioroknak, ez illendő böcsülettel megh olvasván az kegyelmeteknek írását, tetzék hogy ilyen punctumokra határozzuk feleletünket.

1. Böcsülletes Selyei Uramot menti az semigenerális levele, hogy abban senki ne kételkedgyék, mintha csak magátul convocált volna ő kegyelme. De mi szükség az idvezült Úr¹⁷ temetésének alkalmatosságával lött össze gyűlés argumentával Selyei uramot menteni. Ez az erősség felette igen megh szomorittya inkább az Urat ő nagyságát, emlékezetbe hozván (belső dologra néző alkalmatossággal) idvezült Úr halálát és szomorú változását, ki az jó Isten szegény hazánknak öröme bár sokáig tartott volna. Böcsülletes Tarczali Péter Uramnál lévő levelek is mutat kegyelmetek. De mi nálunk jobb és helyebs (!) levelek vannak. Báthori Mihály¹⁸ Úr pedig ha jelen volt kegyelmetekkel, nálunk is jelen volt. Kegyelmetek azért böcsülletes Uraim, az holott menti Selyei Uramat, ott vádollya ilyen dolgokra képest, hogy 1. Tarpára nem rendgyén hitta az kilenc böcsülletes seniorokat 2. Notáriussa lévén generális ellen confirmált 3. Mostis pedig Szőlősre¹⁹ akar hini bennünket imperiose mint egy secus non facturi²⁰ életünk veszedelmével. Holott ide alább azt írja ő kegyelme hogy püspököt választunk. Inkáb miért válalta fel ő kegyelme az nótáriát, holott novitius, Erdélyből való, és suscipióba forgó ember volt ő kegyelme. Négy böcsülletes seniorokat nevezünk, mivel Belényesi Uramnak nem szabad seniorságot viselni. Az Debreceni generális az

¹⁷ II. Rákóczi György

¹⁸ Báthori (G.) Mihály (? , 1631 – Debrecen, 1669) Tanult Debrecenben, 1652-ben Utrechtben, 1653-ban Leidenben és Franekerben. 1654-től Rhédei Ferencnek udvari papja, 1658 elejétől Huszton lelkész, máramarosi esperes. 1659 ősztől Debrecenben lelkész. Zoványi Jenő: *Magyarországi protestáns egyháztörténeti lexikon*, 57.

¹⁹ Nagyszőlős, Ugocsai egyházmegye.

²⁰ másként ne tétessék

prédikátorságot úgy adta meg ő kegyelmének, hogy soha seniorságot ne viseljen. 3. Ispánsághnak nevezvén az szép rendet.

2. Az kegyelmetek levele vádol bennünket azzal, hogy eddig securitast nem szerzettünk magunknak²¹. Ez csak olyan dolog mint ha azt mondaná ember: Miért hogy böcsületes Selyei Ur megh nem zabolásza az Sátánt eddigh: az kegyelmetek írása tanács adás pénz nélkül. Vaj ki fáj az mi nekünk, de az securitas szerzés nem lehet hamar, mind azon által vagyon jó reménségünk Isten után.

3. Az levélben vagyon szó az suffragiom küldésrül. Suffragiumot imperiose tőlünk kegyelmetek nem kívánhat. 1. Mert az alatt tiszt vadászás vagyon. Hogy nem tesszük [...] Istenre az szent dolgot. 2. Subjectio kíván. Mi az kilenc böcsületes seniorok nem subjectusi kegyelmeteknek, sem Selyei Uramnak. Írja kegyelmetek, hogy némellyek el mente, némellyek nem. Az kik per legatos és írás által el mentek, azoknak a mi böcsületes (!) Atyánkfiainak nálunk is vagyon hitelek (?) és (el?)hisszük hogy hodultságh alatt lakván mint böcsületes Várallyai Lőrincz Uram is az Szilágyi senior ellébbeni voxocat, írásokat, generálisunk ellen nem revocallyák mostis, Biharon közöttünk leszen ő kegyelmek si non corpore tamen mente, az mint írnak ő kegyelmek. Ugyanis virum bonum constantia díces. Az kik pedigh el nem mentek elétek veszedelmekkel nem cselekedhettek, mivel az Szegedi Plebános tóritül féltek. Sőt ha mi oda mennénk, míg haza jövének, feleségünk, jussunk oda lenne, az uton magunk is törbe kerülnénk. Ez nem fájna kegyelmeteknek? Ha pedig kegyelmetek ide jön, el mehet kegyelmetek, és senki az uton nem bántya kegyelmeteket.

4. Az kegyelmetek írásában vagyon az Püspök tételnek lehetetlensége. Ez nem az kilenc seniorok sententiája, hanem csak fogás, terminatiose vagyon az, non semper negatiose²², Isten adhat és jobb időt akkoron Püspököt válasszunk. Sőt irrationabilitással vádol kegyelmetek bennünket az szóban: semmi okot nem adunk, hogy püspököt válasszunk. Varja [...] csak kegyelmetek böcsületes Uraim, ugyan az hatalmasoknak lelkét, az jó Isten hozzánk nem hajlittya, mennyi ratioi legyenek, [...] kegyelmetek. Vajki nehéz Törökkel, Tatárral disputálni.

5. Írja kegyelmetek most volt volna [...] Tarpán az Püspök tételnek ideje, az után ilyen idő nem adatik. Isten őrizzen attól, hogy egyszeri nem mehetésünk miatt minden szabadságunk el vesszen. O Tarpa Tarpa ne tégy ilyen kárt az Úr házának! Szőlősre is csak hijába mennénk hát az Püspök választásra.

²¹ a váradi töröktől

²² átemetileg van így, nem örök lehetetlenség

6. Selyei Atyánkfíára bízta kegyelmelek, hogy hamar convocállyon bennünket. Bízhatta kegyelmelek ő kegyelmére? Bizony jó volna Szőlősre menni, ha az régi idő volna. Miis rövid nap Diószegre vagy Biharra híjjük generálisban kegyelmelek. Vallyon ha el nem jó kegyelmelek unitusok in fide et religione lehetünk vagy nem?

7. Az kegyelmelek írásábúl értyük, hogy az méltóságos Urak előtt az hír az volna, hogy Püspököt választottunk. Az Méltóságos Urak tudgyák azt, hogy az alföldön [köz]ösön vagon Püspök. Ezmellett az Tertullus természetű emberek sok költött dolgot szóllanak az méltóságos Urak előtt és azzal az Urakat contra charitatem gerjesztik ellenünk, mely Sz. Írás ellen vagon. Sőt ha valaki egyszer consensu generalis Ecclesiae olyan casusban praesideál, azzal nem leszen Püspök, ezt magais érty kegyelmelek.

8. Az generális Ecclesia ládájában amit hagyott szegény Tornai Úr, köz az kegyelmelekkel is, nem is excludállya attúl senki kegyelmeleket, hanem azt kegyelmelek csak supponállya²³.

9. Kegyelmelek protestál, hogy Püspököt választ. Mi is választunk. De ugyan kegyelmelek szerzi az választást szakadást, miképpen sokszori cselekedetibűl kegyelmeleknek megh tetszik.

10. Formatakat²⁴ küldünk kegyelmeleknek valamennyi kell.

Conclusiones

1. Kegyelmes fejedelem Urunkat az Ladika dolga felől conquirálljuk hogy ő Nagysága az Isten dicsősége mellett kellyen fel. Az Ladikának megh zabolásában pedigh kell minnyájunknak fáradozni.

2. Kisfalvi és Nogradj Uramok voltak Váradon az Ladika ellen, de minekünk az Fényes Vezérhez kell ennek rossz cselekedetiért küldenünk. Kegyelmelek azért böcsülletes Uraim, ebben legyen collectával mellettünk. Az collectát küldgye haladék nélkül kegyelmelek Debrecenbe, ha régi szabadcságunkban megh erősödünk, sem Ladika, sem senki nekünk nem árthat. Jusson eszébe böcsülletes Selyei Uramnak szabadulására melly szép pénzt conferált volt az generális Ecclesia, hát ilyen jóra nem conferálna kegyelmelek?

3. Elötünk veszedelmekel Szőlősre nem mehetünk. Mert ugy járnánk mint az Szegedi Plebanos, ki az Posonba az gyűlésre menvén, öt száz Tallért fizetett az Töröknek. Közel való példa Vári István Monai Prédikátor dolgais, kinek feleségét holdolatlan helyen találván az Török Váradra bé vitte, Váradrul nagy summa pénzen bocsátotta el, magát pedig Vári uramat akasztó fával fenyegette az Basa ilyen képpen: ha holdulatlan helyen kapnak tégedetis az ebeknek hánylak.

²³ feltételezi

²⁴ Nyomatott lelkészi oklevél, a lelkész nevét kellett csak beírni az ordinációkor.

4. Négy seniorok közül nem szoktak Püspököt választani, hanem tizennégy közül, mert ha csak négyen lesznek az seniorok ne talán ott nem talál lenni az az személy melly suffrágiumok által választatik Püspökké. Aztán miképpen confirmállya kegyelmetek: könnyebb azért ha ide nem mer jőni kegyelmetek, az négy seniorságnak sufrágiumát ide küldeni, hogy nem mint az kilencet oda.
5. Miis protestálunk, hogy sem Isten előtt sem emberek előtt semminek oka ne legyünk, Püspököt sem választhatunk, megh követhünk kegyelmes Fejedelmünktül és az Fényes Vezértül megh ne jőnek. Kegelmetketis felette igen kérjük, hogy mindeneket prudenter et pie cselekedgyék.
6. Hogy azért mindenek jobb módgyával lehessenek, választottunk egymáshoz legh közelebb lévő három Böcsületes Senior Urainkat. Mislei Mihály, KisFalvi Tamás és Nogradi Mattyas Atyánkfiait. Kik az kegyelmetek írására (ha kivántatik) nem lévén mód mindenkor az Sinód hirdetéshez böcsületes evolvállyanak (?), közölvén mindazonáltal az dolgot ökegyelmektől böcsületes Atyánkfiaival is. Ezek után az Urnak szerelme alá bízva kegyelmeteket. Ex Semigenerali Biharini Celebrata Anno 1664 3 Decembris.

Novem Tractuum Seniores, caeterique afflictissarum Ecclesiarum Ministri